

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ПРИ НЕСАНКЦІОНОВАНОМУ КОПІЮВАННІ У СФЕРІ РОЗРОБКИ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У даній роботі розглянуто основні засоби захисту авторських прав на програмний продукт, проведено аналіз та визначено слабкі сторони існуючих механізмів запобігання та захисту від порушення авторського права при несанкціонованому копіюванні у сфері розробки програмного забезпечення.

Ключові слова: авторське право, несанкціоноване копіювання, програмне забезпечення, патентування

Abstract

This paper considers the main means of copyright protection for a software product, analyzes and identifies the weaknesses of existing mechanisms for preventing and protecting against copyright infringement in the event of unauthorized copying in the field of software development.

Keywords: copyright, unauthorized copying, software, patenting

Вступ

Комп'ютерні програми на сьогоднішній день становлять не менш цінний ресурс, аніж інші відомі матеріальні цінності. Бажання володіти правами на комп'ютерний продукт продиктоване як інтелектуальними, так і матеріальними інтересами. Саме тому, поруч із відомим усім «піратством», при якому зловмисник порушує авторські права, при цьому не привласнюючи продукт собі, процвітає й несанкціоноване копіювання з подальшим привласненням авторських прав. Авторське право передбачає захист виключних прав власності людини на об'єкт інтелектуальної власності, а точніше на його форму вираження. Згідно українського та світового законодавства, єдиною особою, що може розпоряджатися долею об'єкта інтелектуальної власності є його володільець. Розглядаючи комп'ютерну програму як об'єкт інтелектуальної власності, можна зробити висновок що лише розробник, тобто автор коду програми, є єдиною особою, яка може надавати дозвіл на користування, внесення змін чи запуск у масове поширення цього програмного продукту. Однак, в реальності справа виглядає далеко не так просто і при глибшому дослідженні питання захисту авторського права на програмний продукт, виявляється ціла низка проблем та суперечливих питань, з якими доведеться зіткнутися кожному розробнику чи іншому володільцю авторських прав на програму.

Визначення проблем захисту авторського права на програмний продукт при несанкціонованому копіюванні

В першу чергу, певну невизначеність у справу захисту авторських прав на програмні продукти задає саме визначення комп'ютерної програми у законодавстві. Більшість світових законодавств у галузі захисту авторського права базуються на Бернській конвенції. Не виключенням є й Україна, де норми захисту авторського права регулюються Законом України «Про авторське право і суміжні права». У даному Законі визначення «комп'ютерної програми» звучить наступним чином: «комп'ютерна програма - набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах)». Згідно цього ж Закону «комп'ютерні програми охороняються як літературні твори. Така охорона поширюється на комп'ютерні програми незалежно від способу чи форми їх вираження». Таким чином, комп'ютерна програма розглядається з точки зору закону лише як код, список символів, що викликає певні функції [1, 2]. Теоретично, таке визначення

допустиме, при розгляді простих програм, що запускаються на робочій станції. Але ж комп'ютерні програми на сьогоднішній день становлять собою набагато складніші структури – в рамках типового проекту можна виділити як мінімум 6 об'єктів, які можна характеризувати як різні одиниці інтелектуальної власності: об'єктний та вихідний код, база даних, алгоритм, інтерфейс, програмно-апаратний комплекс тощо [3]. У випадку, коли об'єкт інтелектуальної власності не підпадає під подане у законі визначення, задля захисту авторських прав на нього доводиться вдаватися до патентування. Патентування на відміну від авторського права захищає не зовнішнє представлення об'єкта інтелектуальної власності, а його безпосередню суть, ідею. Суттєвими незручностями патентування є те, що воно вимагає від об'єкта патентування відповідності певним вимогам, а також те, що зона дії патенту обмежується кордонами країни, де було оформлено патент [4] (на відміну від авторського права, норми якого поширюються на території усіх країн-учасниць Бернської конвенції). Якщо повернутись до компонентів ІТ-проекту, що потребують захисту як об'єкти інтелектуальної власності, то авторським правом охороняються вихідний код (як літературний твір) та об'єктний код (як перетворений вихідний код) і бази даних (окремо визначені об'єктом авторського права). Алгоритм же є не просто набором записів, він описує чіткий порядок логічних операцій, які повинен виконувати комп'ютер при роботі програми. Саме тому, алгоритм як певну послідовність операцій може бути визначено як винахід і запатентовано. Якщо ж говорити про інтерфейс, то його можна запатентувати як алгоритм, якщо розглядати в контексті процесу взаємодії користувача з програмою, або як промисловий зразок, якщо говорити про його зовнішню складову. Програмно-апаратний комплекс може піддаватись захисту через патентування як винахід або модель. Таким чином, використання патентного права для захисту авторських прав на програмний продукт не дозволяє забезпечити безумовний та усюдисущий захист.

Інше питання, яке є предметом турбот розробників та ІТ-компаній є визначення власника авторських прав на програмний продукт. Тут слід зазначити, що авторські права поділяються на майнові та немайнові. Немайнові авторські права є невід'ємними від автора. Хоча обсяг немайнових прав може відрізнитись у законодавствах різних країн, в цілому – це його право називатись автором твору. Немайнові права неможливо передати, вони є невіддільними від особи автора. Натомість майнові авторські права можуть бути передані іншій особі. Вони передбачають право розпоряджатися долею об'єкта інтелектуальної власності та отримувати з нього прибуток. Передача майнових авторських прав регулюється трудовим договором (регулювання авторських прав всередині компанії, між співробітниками та у стосунках працівник-роботодавець) або ліцензією (відкритою чи комерційною) [5, 6]. З точки зору майнових прав, весь обсяг коду програми поділяють на відкритий, існуючий та унікальний код. Відкритий код знаходиться у вільному доступі, ніхто не може претендувати на майнові авторські права щодо нього. Існуючий код – це код, розроблений всередині компанії, що може використовуватись у їх зовнішніх проектах. При передачі авторських прав замовнику, такий код зазвичай захищається комерційною ліцензією на користь компанії-розробника. Унікальний код розробляється спеціально під проект певного замовника, тому умови передачі майнових авторських прав на нього прописуються в договорі або захищаються унікальною ліцензією [7]. Таким чином, у стосунках компанія-замовник, суперечки навколо авторського права завбачливо регулюються за допомогою підписання домовленостей, які узгоджують інтереси сторін. Натомість, регулювання стосунків працівник-роботодавець в рамках авторського права підкріплюється законодавством. Норми щодо захисту прав розробника зазначені і в Законі України «Про авторське право і суміжні права» і в Цивільному кодексі України. Однак, і вони не позбавлені ентропії. В той час як Закон закріплює першочергово авторське право за працівником-розробником, Цивільний кодекс визначає роботодавця як співвласника авторських прав на розроблене під час роботи в компанії програмне забезпечення [8]. В багатьох країнах світу авторське право законодавчо одразу закріплюється за роботодавцем. Таким чином, працівнику, який бажає закріпити авторське право на свій програмний код, розроблений в рамках проекту компанії, варто попіклуватися про те, щоб відповідні умови були прописані в його трудовому договорі.

Третя проблема захисту авторського права на програмні продукти пов'язана, безпосередньо, із визначенням факту запозичення при вчиненні несанкціонованого копіювання із порушенням прав автора. Запозичення може бути двох видів: пряме, при якому копіювання коду відбувається тією ж мовою програмування, з внесенням незначних змін, додаткового функціоналу; та непряме – копіювання здійснюється іншою мовою програмування і запозичуються лише окремі частини розробки: структура, деякі функції, операційні послідовності тощо [9]. При оскарженні випадків

непрямого запозичення проводиться безпосереднє порівняння оригінального та запозиченого коду, і тут усе залежить від степені модифікації коду з боку зловмисника. При прямому запозиченні, під час судового розгляду проводиться експертне дослідження, що передбачає декілька етапів: абстрагування, фільтрація та порівняння. Абстрагування передбачає перегляд обох версій вихідного коду (оригінального і запозиченого) з найнижчого рівня до найвищого: порівняння їх від коду безпосередньо до суті функцій, що вони виконують. При фільтрації з продукту забирають усі ті частини, що не підлягають захисту з точки зору авторського права (зазвичай, частини відкритого коду), стандартні для даної мови програмування та типу задачі процедури (наприклад, оголошення змінних на початку) та ті, що захищаються патентним правом або визначені комерційною таємницею. Відкинувши всі вище вказані частини, до розгляду суду представляються елементи, що можуть розглядатись в рамках закону про авторське право. Порівняння – це є процес безпосереднього зіставлення версій вихідного коду. На цьому етапі визначають наскільки велику частину становить вміст оригінального коду у копії [10]. Але варто розуміти, що враховуючи специфічність такого об'єкта інтелектуальної власності, як програмний код та усі неточності його визначення у законодавстві, навіть така багатоетапна експертиза нерідко дає збій і далеко не у бік справжнього розробника. Для прикладу, враховуючи те, що більшість проектів у компаніях виконуються групою розробників, а не індивідуально, перевірка стилю написання коду не дасть абсолютно ніякого об'єктивного результату.

Висновки

Таким чином, безпека майнових та немайнових прав автора програмного продукту залежить лише від його уважності та обізнаності. Неточності у законодавчому визначенні авторських прав на такий об'єкт інтелектуальної власності, як комп'ютерна програма, створюють можливість для неоднозначного тлумачення норм права у цій сфері, тож розробник самостійно мусить піклуватись про те, щоб його інтереси були визначені абсолютно точно і прозоро. Як на корпоративному так і на індивідуальному рівні, питання авторства має бути вирішено документально, а засіб документування підібраний відповідно до умов. У випадку, коли факт несанкціонованого копіювання із порушенням норм авторського права все ж відбувся, стратегія захисту повинна обиратися у відповідності до типу запозичення, з яким пов'язана справа, ступенем видозміни коду з боку зловмисника та інших умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про авторське право та суміжні права». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 13. ст.64
2. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Паризький Акт від 24 липня 1971 року змінений 2 жовтня 1979 року) *Rada Zakon* URL: https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_051&print=1 (дата звернення: 08.11.2021).
3. Интеллектуальная собственность в IT *Unionexpert* URL: <http://unionexpert.su/intellektualnaya-sobstvennost-v-it/> (дата звернення: 08.11.2021).
4. Intellectual property rights when outsourcing software development *CShark* URL: <https://cshark.com/blog/intellectual-property-rights-when-outsourcing-software-development/> (дата звернення: 08.11.2021).
5. Авторские права: заметки для программиста, ч. 1 *Dou* URL: <https://dou.ua/lenta/articles/copyright-for-programmer/> (дата звернення: 08.11.2021).
6. Авторские права: заметки для программиста, ч. 4 *Dou* URL: <https://dou.ua/lenta/articles/copyright-for-programmer-p4/> (дата звернення: 08.11.2021).
7. How to Avoid Intellectual Property (IP) Rights Traps in Software Development *Moqod* URL: <https://moqod.com/how-to-avoid-intellectual-property-rights-traps-in-software-development/> (дата звернення: 08.11.2021).
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-І. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 08.11.2021).
9. Усе, що ви хотіли знати про авторське право в IT *Dou* URL: <https://dou.ua/lenta/articles/copyright-in-it/> (дата звернення: 08.11.2021).
10. Защита авторских прав в IT *Ligazakon* URL: https://uz.ligazakon.ua/magazine_article/EA014137 (дата звернення: 08.11.2021).

Ярова Марія Сергіївна – студентка групи УБ-21м, Факультет менеджменту і інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: fm.ub17b.yarova@gmail.com

Yarova Maria S. - student of UB-21m group, Faculty of Management and Information Security, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: fm.ub17b.yarova@gmail.com.